

mer en fråga om socio-ekonomiska nödvändigheter än om kärlek och erotik". I Sverige skedde under slutet av 1700-talet en social skiktning inom bondesamhället och aristokratin kom allt mer att utgöra "högrestånd" tillsammans med andra dominerande grupper på samhällstoppen. Vilka "socio-ekonomiska nödvändigheter" skulle, enligt Holmquists mening, tvinga dessa grupper att skjuta kärleken åt sidan? Ur feministisk synvinkel torde det vara angeläget att istället framhålla komplementära könsroller som grundval för ett samliv där känslöengagemang inte kan tänkas bort, även om intimitetens omvandling avspeglas tydligare i den borgerliga romanens skildring av medelklassen. Skönlitterärt berättande har unika möjligheter att ge inblickar i skilda tiders mentalitet.

I antologins första del har vi mött tänkesätt som synliggjort kvinnliga författarskap och deras plats i litteraturhistorien – inte bara inom separata fack. Karin Westman Berg gav på 1970-talet en översikt över feminologins ställning i en rad discipliner. Gemensam intresse- och idébakgrund har relevans även på 2000-talet.

Samlingen av analyser visar ett rikt register. Jag har här tagit upp texter som har beröringspunkter med kultur- och samhällsforskning i fråga om innehåll och delvis i aspekter och teoribakgrund. I den skönlitteratur som behandlas har kvinnogestalter framträtt i verklighetsnära scenarier, vilka kan ge konkretion åt forskning med annan empiri och inriktning på kontexter och diskurser. Detta bör öppna för en givande dialog inom olika tolkningsramar. Slutligen vill jag nämna studier av formspråk och stil som kan tyckas vara specifikt litteraturvetenskapliga men som samtidigt kan berika tolkningar av andra berättande källor.

Ingrid Nordström, Lund

Marianne Marcusdotter: *"Med vackra inslag prydd din lefnads väf!" Den kvinnliga textila slöjden på folkhögskolorna 1873–1920*. Skapande Vetande 42, Linköpings universitet 2005. 318 s., ill. ISBN 91-85297-41-0.

I serien Skapande Vetande, Linköpings universitet, har Marianne Marcusdotters bok om den kvinnliga textila slöjden på folkhögskolorna under åren 1873–1920 getts ut. Boken har illustrationer i svartvitt samt en färgbildsvit med bilder på textila alster från de kvinnliga folkhögskolorna. En inledning av Kajsa Ohrlander sätter

folkhögskolornas undervisning för kvinnor i relation till kvinnorörelsen. De elva huvudkapitlen är indelade i två avdelningar, där de första fyra tecknar en bakgrund och de resterande behandlar huvudämnet "Den kvinnliga textila slöjden på folkhögskolorna". Varje kapitel inleds med en ingress med påståenden eller frågor avseende innehållet. Här efter följer brödtexen med insprängda bilder och faktarutor. Kapitlet avslutas med litteraturlista och notapparatur. Längst bak i boken har författaren bifogat några bilagor som mer ingående beskriver prydnadssömmar och konstvävnader som utövades på de kvinnliga folkhögskolorna under perioden.

Ambitionsnivån är hög, författaren vill utifrån ett genusperspektiv skriva såväl folkhögskolehistoria som kvinnohistoria, handarbetshistoria och utbildningshistoria (s. 28). Det är en stor kaka att bita i, ibland lite för stor. Som grund för undersökningen och boken ligger framför allt en noggrann genomläsning och analys av dels historiker över folkhögskolorna i Sverige, dels respektive skolas årsberättelser avseende den kvinnliga delen. Det är ett omfattande material Marcusdotter gett sig i kast med och det är flera intressanta resultat hon för fram. Framför allt synliggör hon en viktig textilhistorisk pusselbit, där de kvinnliga folkhögskolorna framstår som en hemslöjdsrörelsens kanal för spridning av ideologi och praktik genom det textila görandet. Dessutom pekar hon på folkhögskolorna som en viktig bildningsväg för landsbygdens kvinnor, ett sätt att utbilda goda husmödrar där praktiken stod i fokus och teorin kom på köpet. Indirekt pekar hon på hur arbetsdelningen mellan män och kvinnor speglas i folkhögskolornas verksamhet, och när bondens yrke professionaliserades, sker motsvarande med husmoderns. Intressant är att författaren konsekvent benämner husmoderskapet som ett yrke, dessutom ett yrke som skar genom alla sociala grupper.

Den första kvinnliga folkhögskolekursen genomfördes på Hvilans folkhögskola i Skåne som en sommarkurs 1873. Resultatet blev lyckat och fler folkhögskolor följde exemplet. Marcusdotter menar att tiden från 1873 till 1886 utgjorde en prövotid, då man testade olika sätt att organisera folkhögskoleutbildning för kvinnor. Nästa periodindelning går från 1886 till sekelskiftet och kallas av författaren för etableringsskedet. Det sista skedet som behandlas sträcker sig från sekelskiftet till 1920 och har fått beteckningen "Det lokala kvinnliga textilarbetets guldålder". Varje tidsskede beskrivs utifrån undervisningens innehåll, med tonvikt på det textila och de pedagogiska överväganden som vägledde

undervisningen. Det textila fältet är här en kvinnlig arena, med kvinnor som lärare, som tillsammans med sina elever sätter prägel på undervisningen. På köpet får läsaren bekanta sig med bl.a. Hedvig Holmström, lärare på Hvilans folkhögskola, slöjdpedagogen Hulda Lundin samt vävboksförfattaren Maria Collin. Alla tre var dessutom inflytelserika skribenter i hemslöjdsfrågor. Det är en viktig insats Marcusdotter gör när hon sätter in dessa kvinnor i ett sammanhang och tecknar deras biografier. Att leta uppgifter om dem är annars behäftat med svårigheter.

Vari bestod då utbildningen vid de kvinnliga folkhögskolorna med textil slöjd som karaktärsämne? På den textila sidan handlade det i det första skedet framför allt om det nyttiga handarbetet, definierat som linnesöm, lappning, lagning, stoppning och stickning. Den nya tiden innebar ett väsentligt utökat linneförråd inkluderande olika former av hemtextilier, som det var nödvändigt att både kunna tillverka och vårda. En gedigen kunskap om hur man hanterar textilier var en viktig del i husmoderns ansvar att hushålla. Genom att lappa och laga sköts utgifter upp, en besparing som utgjorde ett väsentligt bidrag till hushållsekonomi. Kunskaer som f.ö. utgör en motsats till det framväxande kapitalistiska systemet, där konsumtionen som ideal kom att ersätta det reproduktiva idealet. Att få textilier att hålla längre istället för att ersätta dem, att tillverka textilier som håller länge: tillsammans är detta praktiker som kom att förlora i betydelse under senare delen av 1900-talet. På de kvinnliga folkhögskolorna kom dock den nyttiga slöjden i första hand, därefter prydnadsslöjden i form av vitbroderi, folkliga prydnadssömmar, flätning, knyppling m.m. Strykning var en viktig och attraktiv del i den utbildning som erbjöds på vissa folkhögskolor. För den elev som tänkte sig en tid som hembitråde, kunde kunskapen om strykning vara en tillgång och en möjlighet att få en bra plats. Som en bieffekt fick eleverna kunskaer i renlighet, inte minst genom det pedagogiska knepet att inte låta någon tvätta ett färdigt textilt arbete innan det togs hem.

Som en slags subversiv verksamhet ackompanjerades det textila arbetet med teoretiska föreläsningar eller uppläsningar av olika författares verk. De tongivande lärarinnorna, och även debattörerna och skribenterna i slöjdfrågor, hade en gemensam grund i intresset för och engagemanget i tidens kvinnofrågor. På så sätt kombinerades den praktiska utbildningen med en teoretisk, som annars mest var förbehållen de manliga eleverna. Samtidigt underströks det kvinnliga idealet med den

ständig verksamma handen och det vi idag kallar simultankapacitet.

Målgruppen för folkhögskolorna var landsbygdens kvinnor. Om landsbygdens män erbjöds kurser under terminstid, var det kvinnornas tur att få undervisning under några sommarveckor. Författaren ägnar kapitel åtta åt att diskutera eleverna och skolornas sammansättning. Från början är det fler män än kvinnor som deltar i folkhögskolornas undervisning, för att i början av 1900-talet bli det omvända. Under den knappt femtioåriga period boken behandlar, deltar enligt Marcusdotter 14 400 kvinnliga elever i undervisningen. Hon menar också att kvinnorna rekryterades ur bredare samhällslager än vad männen gjorde och att undervisningens verkningsgrad därmed var större.

Marianne Marcusdotter har gjort en viktig insats genom att sätta fokus på nyckelorden kvinnor, folkhögskolor och textil slöjd. Texten innehåller många intressanta och tankeväckande iakttagelser och analyser. Som läsare hade jag dock önskat en tydligare koncentration på det unika och det specifika för denna undersökning. Diskussionen i kapitel tio om begreppet "skönhet" hade t.ex. kunnat utgå. Frågan är så komplex att den antingen kräver ordentligt med utrymme eller en mycket kort sammanfattning. Liknande exempel förekommer på andra ställen i boken. Detta leder fram till nästa fråga: vem är den tänkta mottagaren? Det märks att författaren är en van pedagog, hon uttrycker sig tydligt och väl över lag. Man får en känsla av lärobok med faktarutor, korta stycken och sammanfattningar efter varje kapitel. Förmodligen är tanken att boken i första hand ska läsas av personal och elever på landets folkhögskolor samt deras intressenter. Det är en vällovlig och viktig ambition. Nästa steg är att presentera undersökningen på akademisk nivå med utvecklade teoretiska och källkritiska diskussioner.

Anneli Palmesköld, Halmstad

Björn Axel Johansson: *De första fotograferna. Introduktionen av fotokonsten i 1840-talets Sverige*. Historiska Media, Lund 2005. 320 s., ill. ISBN 91-85057-73-8.

Intresset för fotografi tycks om möjligt öka år för år. Digitala bilder, massmediala bilder liksom historiska fotografier åker alla under luppen. Det kan i det ljuset ses som extra intressant att Sveriges tidigaste möte med den fotografiska tekniken uppmärksammats i Björn Axel